

ולשמחה מה זו עושה!?

הדרשה האחרונה שנשא הרב אבי גולדברג הי"ד בקהילת 'באור' בשבת חול המועד סוכות ה'תשפ"ה

השבת, שבת חול המועד סוכות נקרא את מגילת קהלת.

זה מנהג שמוזכר ברמ"א (או"ח סי' תצ סעי' ט) שפסק:

"ונוהגין לומר שיר השירים בשבת של חול המועד [פסח] וכן הדין בסוכות עם קהלת, ונוהגין לומר רות בשבועות".¹

ולמעשה, זה מנהג קדום שכבר מוזכר בבית מדרשו של רש"י² שהתבסס על מה שכתוב במסכת סופרים (פרק יד, הל' א).

אבל למה?

מה הקשר בין סוכות לקהלת?

המפרשים מביאים כמה הסברים.

רבי דוד אבודרהם³ אומר שזה קשור לשמחה. בקהלת כתוב (ב,ג) 'לשמחה מה זו עושה', וסוכות הם ימי שמחה, כמו שכתוב בתורה (דברים טז, יג; שם, טז) – 'ושמחת בחגך... והיית אך שמח'.⁴

הסבר שני, שגם מוזכר באבודרהם⁵ וגם בעוד ראשונים, דורש את מילות המגילה "תן חלק לשבעה וגם לשמונה" (קהלת יא, ב), על פי דרשת חז"ל בקהלת רבה (פר' יא פס' ב ד"ה תן): 'שבעה' אלו שבעת ימי סוכות, ו'שמונה' זה שמיני עצרת.

ויש שלומדים מזה ש'שבעה' זה דווקא שבת חול המועד⁶. אבל, לעניות דעתי, הטעם הזה לא מאד משכנע. בגלל פסוק אחד ודרשה על דרשה נתקן לקרוא מגילה בשבת חול המועד? זה קצת תמוה, בעיניי.

הסבר שלישי הוא ששלמה המלך מזוהה כ'קהלת בן דוד' שחיבר את המגילה, ונקרא בשם זה כי היו דבריו נאמרים ב'הקהל' (מדרש קהלת רבה א, כ) שחל בסוכות בשנה השמינית לשמיטה (מחזור ויטרי, אוצר

¹ וביתר פירוט בהל' סוכה (סימן תרסג, סעי' ב) הוא הוסיף: "ונוהגין לומר קהלת בשבת של חוה"מ (סוכות)".

² ראה **סידור רש"י** (ברלין תרע"ב סי' רכב עמ' 104), **מחזור ויטרי** (אוצר הפוסקים תשס"ט, סי' תתסו). ראוי לציין כי המהדיר מוסיף שם (הע' 2) כי במסכת סופרים (פרק יד, הל' א) מוזכרת קריאה של חמש המגילות אבל לא נזכר מתי יש לקרוא, ואילו 'מחזור ויטרי' כותב שקוראים את המגילות בשלושת הרגלים דווקא.

³ ראה **אבודרהם השלם** (ירושלים תשכ"ג), עמ' רמ. דבריו הובאו ב**משנ"ב** סי' תצ ס"ק יז.

⁴ השווה למ"ש רב חיים קנייבסקי בספרו 'טעמא דקרא' (הוספות, אות ח): "משום דכתיב 'ושבחתני אני את השמחה' ואמרין בשבת לב, זו שמחה של מצוה, ולכן קוראים את מגילת קהלת בסוכות, כי זו שמחה של מצווה".

⁵ וכך הביא **דרכי משה הארוך** (סימן תצ) את דבריו:

"ובסוכות אומרים קהלת מפני שכתוב בו תן חלק לשבעה וגם לשמונה שהם ימי החג".

⁶ למעשה, בין הראשונים שהביאו טעם זה יש חילוקי דעות בתאריך קריאתה של המגילה. יש שאומרים שקוראים אותה בשבת חול המועד (כ"כ בספר **מנהגים דבי מהר"ם** (מרוטנברג) סדר שמיני עצרת, עמ' 68, וכ"כ ב**דרכי משה**, או"ח סי' תרסג ס"ק ב, ובמהרי"ל (סביונטה שט"ז), סדר תפילות, חג סוכות, עמ' סט). ויש שאומרים שקוראים אותה ב'שמיני עצרת' (כ"כ בספר **מנהגים**, לרבי אברהם בן נתן הירחי (הוצ' מוסד הרב קוק, י-ם, תשל"ח), עמ' תטז; וכ"כ באורחות חיים (י-ם, תשט"ז), סי' מג, עמ' רס, שכתב: "מנהג צרפת לקרוא בשמיני עצרת". אגב, מנהג תימן בחו"ל הוא לחלק את המגילה בין שמיני עצרת ושמחת תורה, ובארץ ישראל בו חג הוא יום אחד – מחלקים לג' חלקים: א' דסוכות, שבת חוה"מ ושמיני עצרת (סידור **כנסת הגדולה-תכלאל**, (צוביירי), תל אביב תשמ"ו, עמ' שכז). ובאמת, לפי הפסוק נראה שאפשר היה לקרוא את המגילה בכל אחד משבעת ימי החג, ולא דווקא בשבת חול המועד. אבל **היפה ללב** (ח"ב סי' תרסג ס"ק ב) וה**ביכורי יעקב** (סי' תרסג ס"ק ד) לומדים מהמילה 'שבעה' שהיא נקראת דווקא בשבת, כלומר ביום השביעי בשבוע.

הפוסקים עמ' תתס"ו; מטה משה, סי' תתקסו, ענייני שמיני עצרת). קהלת – הקהל, זמן התקהלות. זה גם נשמע לי כמו דרשה קצת דחוקה.

עוד הסבר, שממשיך את כיוון ההסבר הקודם, מופיע **בנצי"ב** (הרחב דבר לבמדבר כט, יב). הוא מביא, שכל אומות העולם באות לירושלים בחג הסוכות, כפי שכתוב בספר **זכריה** (פרק יד). וכידוע עם ישראל מקריב בחג שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם. זה הממד הכלל אנושי של סוכות. וחלק מחכמי אומות העולם באו לעמוד על קרבנם, כמו שאדם מִישראל עומד על קרבנו. ומוסיף הנצי"ב: "וכך היה המנהג בימי שלמה, ומשום הכי היה שלמה מגיד 'קהלת' בחול המועד סוכות לפני חכמי אומות העולם".

הסבר נוסף שניתן⁷ הוא ששלמה המלך חנך את בית המקדש בסוכות (מלכים א' פרק ח, פס' סה): "ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' א-לוהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום".

ומפרש רש"י (מלכים, שם):

"שבעת ימים של חינוך המקדש ושבעת ימים חג הסוכות".

יש חיזוק להסבר זה בפיוט ההושענות 'אום נצורה', הנאמר בשבת חול המועד, בו באמת מזכירים את החגיגה של חנוכת המקדש:

"כהושעתה קהלת ועמו בבית עולמים. רצוך בחגגם **שבעה ושבעה ימים**. כן הושע נא".

ולכן, בגלל שמזכירים בפיוט את חנוכת הבית בסוכות על ידי קהלת (הלא הוא שלמה), קוראים את מגילת קהלת באותו היום שקוראים פיוט הושענא זה.

הסבר שישי יש במבוא לקהלת של "דעת מקרא". אני כרגע לא זוכר מי המחבר, אבל הוא כותב⁸ ששלמה המלך כתב את שיר השירים בנערות בזמן שהכוחות של האדם תוססים, משלי בהגיעו לחכמה עם תבונות החיים וקהלת בזקנותו, כשכבר מסתכלים אחורה והכל נראה כ'הבל'.

אבל לדעתי יש הסבר יותר משכנע שהוא גם מסר חשוב בשבילנו, עכשיו, בתקופה הזו, בזמן המלחמה.

אם מתבוננים במגילת קהלת, רואים דבר מעניין שחוזר על עצמו. כתוב 'הבל הבלים הכל הבל', אבל באמת, אם מסתכלים טוב במה שכתוב לא הכל הבל, יש דברים שם שהם חשובים.

על מה קהלת אומר 'הבל'?

קהלת מדבר על הבלים העולם הזה, כל הדברים שהם לא לעניין, והוא דווקא מחזק את עיקר השמחה שהיא שמחת אמיתית, שמחת חיים, שמחה של מצווה⁹. צריך להוריד את 'רעשי הרקע' של כל ההבלים בשביל לשמוח באמת, לגלות את התכלית, את מה שבאמת רוצים, מה הקב"ה רוצה מאיתנו.

⁷ כ"כ למשל הר"א וואלדינברג בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כב, סי' לו).

⁸ מרדכי זר כבוד, דעת מקרא – קהלת, הוצ' מוסד הרב קוק, י-ם, עמ' 6:

"ונראה לי שיש קשר בין המנהג הזה (לומר קהלת בסוכות) לבין דברי רבי יונתן בשיר השירים רבה פ"א שאמר על סדר הכתובים של שלמה: שיר השירים כתב תחילה, ואחר כך משלי, ואחר כך קהלת. דרך ארץ, כשאדם נער אומר דברי זמר (שיר השירים), הגדיל אומר דברי משלות (משלי), הזקין אומר דברי הבלים (קהלת). שלוש הרגלים מסמלים מחזור זה בתקופות השנה: באביב, המקביל לגיל הנערות קורין בפסח שיר השירים (עת הזמיר הגיע). בקציר ועונת ביכורי פירות קורין מגילת רות, שנזכר בה קציר חטים. באסיף – תקופת הזיקנה – קורין קהלת, המזכיר סופו של אדם, המסתיים ב'סוף דבר'".

⁹ השווה למ"ש **רבי צדוק הכהן מלובלין** (צדקת הצדיק, אות רב):

"ושמעתי דלכן קורין אותו בסוכות לא מפני שמהביל שמחת עולם הזה רק שממנו נקח תוקף ועיקר השמחה האמיתית על ידי ההבלת כל ענייני עולם הזה רק זה חלקי וגו'".

שמעתי מהרב אשר וייס רעיון שמחזק את התפיסה הזו. הוא אמר שבספר שיחות מוסר של הרב אייזק שר מובא שפעם נפגשו שני גדולים מתנועת המוסר בליטא, הסבא מסלבודקה ורבי איצ'ל'ה מפטרבורג.

והשיחה שעלתה ביניהם הייתה על השאלה הבאה: איך זה שדווקא בזמן שמחתנו בסוכות כאשר השמחה אמורה להיות בשיאה, קוראים את מגלת קהלת? הרי, זאת המגילה המדכאת ביותר שיש בכל המגילות! "הבל הבלים אמר קהלת, הכל הבל". כאילו קהלת אומר "הכל שטויות, כל העולם הבל" - ואיך זה אמור להעצים את השמחה שלנו בזמן שמחתנו?!

רבי איצ'ל'ה אמר הסבר אחד, והסבא מסלבודקה אמר הסבר אחר¹⁰.

מה אמר רבי איצ'ל'ה? בימים הנוראים זרקנו מאחורה את כל העולם הזה מאסנו בתאוות, בתענוגות העולם הזה, ועשינו תשובה על כל העבירות שלנו. אבל כל יום שעובר אחרי יום כיפורים, זה יכול לדעוך, יורדים, נוחתים מהגבהים, מהאורות שהשגנו בימים הנוראים ועלולים להתחרט על דברים שקיבלנו על עצמנו בימים הגדולים האלו. ולכן כאילו אומר לנו קהלת: "אל תסתכלו אחורה, אין לכם על מה להתחרט. כל מה שזרקתם היה 'הבל הבלים', לא להסתכל אחורה תהיו מאושרים במה שקיבלתם על עצמכם", ולכן דווקא בסוכות אומרים "הבל הבלים אמר קהלת".

הסבא מסלבודקה אמר, לעומת זאת, "כל העולם הזה הוא אכן הבל, אבל תראו לאן אפשר להגיע עם ההבלים האלה! מה אפשר לעשות מפסולת גורן ויקב ואין לך דבר זול יותר פשוט יותר! ודווקא מזה אנחנו בונים סוכה והאושפיזין באים לשבת בסוכה שלנו, ושם שמים שורה עליה. תראו מה אפשר לעשות אם רק יודעים איך לנצל את העולם שכולו הבל!"¹¹.

אני חושב שאפשר לראות בדבריהם רעיון אחד.

לקדש את העולם הזה, בצבא, בעורף חזק, בתפילה, בשמחה פשוטה של הדברים האמיתיים.

זה דבר שיכול לרומם אותנו לגבהים גדולים.

זה מסר חשוב דווקא עכשיו.

להוריד את ה'רעשים' הלא רלוונטיים, ה'הבלים' שהם מחשבות שווא ו'רעשי רקע', ולראות את האלוקות בדברים הפשוטים, בזה שיש לנו מדינה, שיש לנו צבא, שיש לנו עם אחד נפלא וכל כך הרבה טוב, לראות את הקדושה שאפשר לגלות מדברים שנראים 'הבל', זה מה שמביא לידי שמחה אמיתית. שנזכה לשמוח באמת.

שבת שלום!

והשווה עוד למ"ש **חידושי הרי"מ** כי הרוצה להיות ב'שמחה' צריך לזכור היטב שכל קנייני עוה"ז הכל הבל, כי הרדיפה המתמדת אחרי השגת הקניין הגשמי - עלולה להביא לידי רוגז ואנחה. כפי שאמרו חז"ל (קה"ר א, לב) 'אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו, יש בידו מנה מתאוה מאתים, יש בידו מאתים מתאוה לעשות ארבע מאות', וכבר התקשו בזה, שהלא יש לו 'מנה' ומתאוה לעוד אחד וא"כ נמצא שמת וחצי תאוותו בידו. אלא שהרדיפה אחר התאוות גורמת לו להיות תמיד בהול ומבולבל, נוטלת ממנו את יישוב דעתו, ומביאתו לידי צער ועגמת נפש על שחסר לו את ה'מאתיים'. וממילא נמצא שתמיד חסר לו שני דברים: א) ה'מנה' השני, ב) מידת השמחה והמרגוע, וממילא אין לו אפילו חצי מתאוותיו בידו, שהרי יש לו 'מנה' אחד בלבד וכולו יגון ואנחה על מה שאינו מצליח להשיג. לעומת זאת, 'לישרי לב - שמחה' - ראה עוד **שפת אמת**, סוכות, תרמ"ג.

¹⁰ **הר"א וייס שליט"א** הוסיף בהקלטה: "ומי שמכיר את הדמויות יכול לשמוע את קולם כמעט".

¹¹ במסרו לחג הסוכות (תשפ"ה), **הר"א וייס שליט"א** ממשיך בכך כי בסוכות מעלים את כל הדברים היפים בסוכה (ראה סוכה דף כחב.) - וטוען לאור דברי הסבא כי בבית הם 'הבל הבלים', אבל בסוכות הם 'קודש קודשים'. כמו כן, בסוכה יש מניצוץ המקדש (היות ויש לה קדושת הגוף כפי שלומדים מההקש עם קרבן חגיגה, בסוכה דף ט); בבית המקדש - הכלים עשויים זהב וב'מקדש הסוכה' - פסולת גורן ויקב; בבית המקדש היו תמיד מנסכים עם המשקה החשוב ביותר - יין, ורק פעם אחת בשנה, בסוכות, עם מים (שבעיני חז"ל נתפס כדבר הפשוט ביותר - אי אפשר לקנות עם מעות מעשר שני היות וזה אפילו לא נחשב לדבר מזין, למאכל). כל זה מורה לנו איך להשתמש ב'דברים הפשוטים' בהבלי עולם הזה ולקדש אותם, ואז בסוכות המים חשובים מן היין ופסולת הגורן והיקב נחשבים כמו זהב של בית המקדש! זוהי קדושת הסוכה שמקדשת את העולם הזה. חסידים קדמונים היו אומרים שבסוכה נכנסים עם 'הבוץ שעל הרגליים', נכנסים לסוכה כפי שאנחנו. בסוכות פסולת גורן ויקב הופכים לזהב, מים הופכים ליין, כמה אפשר לעשות עם 'הבלים'!